

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM EĞİTİMİNDE ÖĞRENCİLERİN KÜLTÜRLERARASI DUYARLILIK GELİŞİMİ ÖZ DEĞERLENDİRMELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Zeynep Aksoy*

ÖZET

Kültürlerarası iletişimin önemi, uluslararası ve ulus ötesi ilişkilerin yoğunlaşması ile birlikte her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla insanların farklı kültürlerden gelen bireylerle etkileşime açık ve hazır olması bir gereklilik haline gelmektedir. Bu doğrultuda üniversite öğrencilerinin, günlük ve mesleki yaşamlarında gerekecek kültürlerarası iletişim becerileri ile donatılması amacıyla kültürlerarası iletişim eğitimi ders programlarına dâhil edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde, kültürlerarası iletişim dersi kapsamında gerçekleştirilen kültürlerarası duyarlılık alıştırmaları üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır. Milton J. Bennett'in Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli üzerinde gerçekleştirilen sınıf içi etkinlikte öğrencilerin yazdığı öz değerlendirme metinlerinin tematik analizi gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların çoğu kendisini kültürlerarası duyarlılığın kabul etme basamağında algıladığını belirtmekte ve uyum sağlama basamağına geçme konusunda çekimser kalmaktadır. Bu bulgular ışığında kültürlerarası iletişim eğitiminin farklı tekniklerle geliştirilmesi üzerine öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarası iletişim eğitimi, kültürlerarası duyarlılık

AN EXPLORATION ON STUDENTS' SELF EVALUATIONS OF INTERCULTURAL SENSITIVITY DEVELOPMENT IN INTERCULTURAL COMMUNICATION TRAINING

ABSTRACT

Importance of intercultural communication increases as international and transnational relations are intensified. Thus, it becomes as a requirement that people must be open and ready to interact with others from different cultures. In this respect, aiming to equip university students with intercultural communication skills which they will need both in their daily and professional lives, intercultural communication training began to be included in course programs. This study evaluates the intercultural sensitivity exercise, which is carried out at intercultural communication course in Izmir University of Economics. Students' self evaluation texts, which they have written during in-class activity based on Bennett's Development Model of Intercultural Sensitivity were thematically analyzed. Most of the participants point out that they perceive themselves on the acceptance stage of intercultural sensitivity and remain reluctant to pass to the adaptation stage. In the light of these findings, practical suggestions are presented for developing intercultural communication training with different techniques.

Keywords: intercultural communication training, intercultural sensitivity

* Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi

GİRİŞ

Bilimsel bir alan olarak kültürlerarası iletişimin yaklaşık altmış yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan *Foreign Services Institute* bünyesinde eğitimci olarak görev alan antropolog Edward T. Hall'un öncül çalışmaları kültürlerarası iletişimin bir bilim dalı olarak gelişmesine olanak sağlamıştır (Rogers ve Steinfatt 1999: 59). Hall, iletişim kültürdür önermesiyle, "her bir kültürün bilgiyi yaratma, gönderme, depolama ve işleme için öncelikli bir sistem" olduğunu belirtmektedir (Hall ve Hall, 1987, s. 3). Bu bakımdan kültürler arasındaki farklılıkları gösteren en temel unsur iletişimseldir. Hall, kültürler arasında iletişimin yapısı ve işleyişine ilişkin farklılıkları ortaya koyan önemli kavramlar geliştirmiştir. *Foreign Services Institute'*de yürüttüğü çalışmaları sırasında geliştirdiği *context* (bağlam), *chronemics* (zaman algısı) ve *proxemics* (mekân algısı) gibi kavramları *The Silent Language-Sessiz Dil* (Hall 1959) adlı kitabında kapsamlı olarak ortaya koymaktadır.

1970'li ve 1980'li yıllarda yapılan önemli çalışmalar ile ilk kuramlar geliştirilmiştir. Edward Hall'den sonra gelen en önemli çalışma kuşkusuz Geert Hofstede'nin (1980) kültürel boyutlar kuramıdır. Hofstede de Hall gibi kültürler arasındaki temel farklılıkları sistemli bir biçimde gösteren önemli kavramlar ortaya koymuştur. 1968 ile 1972 tarihleri arasında IBM firmasının 72 ülkedeki organizasyonu içinde yürüttüğü kapsamlı araştırması sonucunda geliştirdiği güç mesafesi, bireycilik-kolektivizm, erillik-dişlilik ve belirsizlikten kaçınma (Hofstede 1980; Kartarı 2014; Aksoy 2015) başlıkları altında toplanan kültürel boyutlara bugün kültürlerarası iletişim ve yönetim alanında çalışan bilim insanları ve profesyoneller tarafından sıklıkla başvurulmaktadır. Bu öncül kuramları takip eden, onları sorgulayan yeni çalışmalar gerek bilim dalının gerekse bu alandaki eğitimin gelişmesine olanak sağlamaktadır. Kültürel farklılıkların her geçen gün daha fazla öne çıktığı günümüz dünyasında farklılıklardan kaynaklanan iletişim sorunları artmaktadır. Özellikle ülkeler arasında, zorunlu ya da gönüllü olarak yaşamakta olan yoğun göç hareketleri insanların tanımadıkları kültürler ile iletişim kurma gerekliliğini doğurmaktadır. Bu nedenle bireylerin kültürel farklılıkları tanımaları, anlamaları ve davranış repertuvarlarını geliştirmelerini amaçlayan kültürlerarası iletişim eğitimi önem kazanmaktadır.

Kültürlerarası iletişim eğitimi insanları farklı kültürlerden bireylerle etkileşim kurarken daha etkin kişilerarası ilişkilere hazırlayan formal çabalar olarak tanımlanmaktadır (Paige 1992'den akt. Brislin ve Yoshida 1994: 2-3). Genel çerçeve olarak kültürlerarası eğitimin bir parçası olarak planlanan kültürlerarası iletişim eğitiminin amacı bireylerin kültürel farklılıklara ilişkin temel kuramsal ve pratik bilgiye sahip olmaları, kültürlerarası duyarlılık kazanmaları ve iletişim becerileri geliştirmeleridir. Ülkemizde son yıllarda önem kazanan kültürlerarası iletişim eğitimi bazı üniversitelerin iletişim fakültelerinin ders programlarına dâhil edil-

meye başlanmıştır. İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde 2012 yılından itibaren kültürlerarası iletişim dersi verilmektedir. Ders, İletişim fakültesi öğrencilerinin yanı sıra diğer fakültelerin öğrencileri tarafından da seçmeli olarak alınabilmektedir. Ders planı; kültürlerarası iletişimin tarihsel gelişimi, temel kavram ve kuramlar, sözlü, sözsüz ve görsel iletişim süreçleri, kültürlerarası yönetim ve örgütsel davranış, kültürlerarası duyarlılık, kültürlerarası iletişim yeterliliği ve kültürel zekâ konularını içermektedir. Dönemin sekizinci haftasında kültürlerarası duyarlılık konusu işlenmekte olup, öğrencilere Milton J. Bennett'in (1998) Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli-KDGM (*Developmental Model of Intercultural Sensitivity-DMIS*) üzerinde uygulama yapma olanağı sağlanmaktadır. Uygulamanın amacı öğrencilerin ders kapsamında edindikleri kültürlerarası iletişim bilgisi ışığında, kendilerini kültürlerarası duyarlılık konusunda nasıl algıladıklarını değerlendirmektir. Sınıf içi etkinlik ile öğrencilerin kültürlerarası duyarlılık gelişim modelini içselleştirmeleri ve modeldeki basamakları kendilerine uyarlamaları hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kültürlerarası iletişim dersi alan öğrencilerin Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli üzerindeki öz algılarını keşfetmek ve kültürlerarası iletişim eğitiminin duyarlılık gelişimine katkı sağlayabilecek biçimde geliştirilmesi için öneriler ortaya koymaktır.

1. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM EĞİTİMİ

Günümüzde çok uluslu şirketlerin faaliyetlerinin genişlemesi ve uluslararası şirket ortaklıklarının tercih edilen bir yapılanma haline gelmesi eğitilmiş, deneyimli, kalifiye iş gücü hareketini artırmış durumdadır. Bu hareket, bireylerin görece daha fazla farklı kültürler içinde çalışması anlamına gelmektedir. İnsan kaynağının uluslararası hareketinde gerçekleşen söz konusu büyüme kurumların gündemine çokkültürlü takımların yönetilmesi konusunu getirmiş durumdadır. Çokkültürlü takımlar farklı kültürel geçmişe sahip bireylerden oluşan, dolayısıyla farklı dil, din, yaşam biçimi ve çalışma tarzına sahip personeli barındıran iş birimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek bu takımlar içinde çalışmak gerekse onları yönetmek çok uluslu ve uluslararası işletmelerde insan kaynakları yönetiminin önemli konularından birisidir.

Diğer taraftan sadece işletmeler değil, kamu kurumları ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar da kültürlerarası etkileşimlere daha fazla açık durumdadırlar. Gelişen iletişim teknolojileri ile dünyadaki önemli gelişmelerden her an haberdar olabilen insanlar farklı bölgeler, toplumlar ve küresel sorunlarla daha fazla ilgilenmektedirler. İnsan hakları, işçi hakları, çocuk işçi sorunu, zulüm, ayrımcılık, doğal afetler ve ekolojik bozulma gibi önemli alanlardaki çalışmalar ulus aşırı boyutta yürütülmektedir. İnsanları yakından ilgilendiren bu sorunlar karşısında farklı kültürlerden birey ve gruplar iletişim ve etkileşim içinde bulunmaktadır. Zorunlu ya da gönüllü olarak gerçekleştirilen göçler pek çok toplumda kültürel

farklılıkları daha görünür kılmaktadır. Küreselleşme ile birlikte, yaşama ve çalışma ortamlarının çokkültürlü unsurlar taşır hale gelmesi; bireyler, gruplar, toplumlar arasında ekonomik, politik ve sosyal ilişkilerin artması kültürlerarası eğitimi gerekli hale getirmektedir. Üniversite öğrencilerinin kültürlerarası iletişim dersleri almaları bu gerekliliğin bir parçası olarak görülmektedir. Bu nedenle son yıllarda gerek yurtdışında gerekse ülkemizde pek çok üniversitede kültürlerarası eğitime yer vermeye başlanmıştır. Aşağıdaki tabloda kültürlerarası iletişim dersleri verilen Türkiye'deki üniversitelerden örnekler sunulmaktadır.

Tablo 1. Türkiye'deki Üniversitelerde Kültürlerarası İletişim Dersi (1)

Üniversite	Fakülte/Enstitü	Ana Bilim Dalı / Program	Program Derecesi
Ankara Üniversitesi	İletişim Fakültesi		Lisans
Anadolu Üniversitesi	Açıköğretim Fakültesi	Kültürel Miras ve Turizm	Lisans
Ege Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	Lisans
Fırat Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	
İstanbul Kültür Üniversitesi	Sanat ve Tasarım Fakültesi	İletişim Sanatları	Lisans
İstanbul Ticaret Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Görsel İletişim	Lisans
İstanbul Üniversitesi	İktisat Fakültesi	Siyaset Bilimi	Lisans
İzmir Ekonomi Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Halkla İlişkiler ve Reklamcılık	Lisans
Kocaeli Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Görsel İletişim Tasarımı	Lisans
Marmara Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	Yüksek Lisans

Kültürlerarası iletişim eğitimi genel olarak bireylerin kültürel farkındalığı ve duyarlılığı üzerinde değişim yaratmayı amaçlar. Bu farkındalık kültürel bilgi birikimi ile birlikte kültürlerin iletişim davranışlarındaki çeşitlilik, benzerlikler ve farklılıklar üzerine kurulmaya çalışılır. Kültürlerarası eğitimin bir boyutu genel bilgi, diğer boyutu özel bilgi düzeyindedir. Genel bilgi temel kültürlerarası iletişim kuramları, kültürlerarası iletişim sorunları, önyargı ve ayrımcılık, kültür şoku gibi bilgileri; özel bilgi ise bireyin ilk kez gideceği tanımadığı bir ülkenin kültürüne özgü bilgileri kapsamaktadır (Berbyuk Lindström 2008: 244). Bu bağlamda kültürlerarası iletişim eğitimi, kültürlerarası eğitimin genel bilgi boyutu üzerinde şekillenmektedir. Brislin ve Yoshida (1994), kültürlerarası iletişim eğitiminde özellikle farkındalık ve bilgi üzerinde durmaktadır. Farkındalık çalışmaları ve etkinlikleri ile katılımcıların kültürel duyarlılığa ulaştırılmasını ve kültürel farklılıklar konusunda bilgi edinmelerinin sağlanmasını önermektedirler (Brislin ve Yoshida 1994: 27).

Küreselleşmenin bir uzantısı olarak çokkültürlü ortamların giderek artıyor olması kültürlerarası eğitimde duyarlılık gelişiminin üzerinde durulmasını gerekli kılmaktadır. Üniversitelerde verilen kültürlerarası iletişim derslerinin amacı öğrencilerin kültürel farklılıklara ilişkin bilgi birikimini geliştirmek ve mevcut bakış açılarını sorgulamalarını sağlamaktır. Bakış açılarının sorgulanması kültürlerarası duyarlılık gelişiminin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

2. KÜLTÜRLERARASI DUYARLILIK

Kültürlerarası eğitimin en temel amacı bireylerin kültürlerarası iletişim yeterliliği kazanmalarınıdır. Kültürel farklılıklar ile baş edebilmek için gereken bilgi, beceri ve tutumlardan oluşan kültürlerarası iletişim yeterliliği “belirli bir çevrede istenilen karşılığa ulaşmak için etkin ve uygun iletişim davranışları gösterme becerisidir” (Chen 1990: 11). Spitzberg (2000) kültürlerarası iletişim yeterliliğini, bireyin farklı kültürler içinde etkin ve uygun iletişim kurmasını sağlayan sosyal gelişim süreci olarak görmektedir (Spitzberg 2000: 380). Benzer biçimde Wiseman da (2002) kültürlerarası iletişim yeterliliğinin farklı kültürlerin üyeleri ile etkin ve uygun etkileşim kurmak için gereken motivasyon, bilgi ve becerileri içerdiğini belirtmektedir (Wiseman 2002: 209). Hammer, Bennett ve Wiseman’a (2003) göre kültürlerarası yeterlilik, kültürlerarası olarak uygun yollarla düşünme ve hareket etme becerisidir (Hammer ve ark. 2003: 422). Kültürlerarası iletişim yeterliliği için yapılan tanımlamaların ortak vurgusu iletişimin uygunluk ve etkinlik unsurlarıdır. Etkinlik, bireyin çevresi ile etkileşimi sırasında niyetlendiği etkiyi gösterebilme yeteneği, uygunluk ise bireyin temel bağlamsal talepleri yerine getirebilmesidir (Kartarı 2014: 256-257). Dolayısıyla iletişimin hem bağlama uygun biçimde gerçekleşmesi hem de etkin olması beklenmektedir. Temelde tüm iletişim süreçleri için geçerli olan bu unsurlar kültürel bağlamın çeşitlilik veya farklılık gösterdiği ortamlarda anlaşmazlık ve çatışmaların önlenmesi ya da çözümlenmesi açısından daha fazla önem arz etmektedir.

Alan yazına bakıldığında kültürlerarası iletişim yeterliliği üzerinde çeşitli modeller ve boyutlar ortaya konulduğu görülmektedir. Spitzberg’in bütünlük modelinde (2000) kültürlerarası iletişim yeterliliği bireysel sistem, olaysal sistem ve ilişkisel sistemden oluşmaktadır. Bireysel sistem, bireyin belli bir kurallar düzeyinde yeterli etkileşimi kolaylaştıran niteliklerini; olaysal sistem bireyin belirli bir etkileşim durumunda karşısındaki kişiye yeterlilik izlenimi veren özelliklerini; ilişkisel sistem ise sadece belirli bir durumda değil tüm ilişkiler sistemi içinde bireysel yeterliliği destekleyen bileşenleri içermektedir (Spitzberger 2000: 380). Byram’ın ortaya koyduğu kültürlerarası iletişim yeterliliği modelinde kültürlerarası yeterlilik tutum, bilgi, beceri ve farkındalıktan oluşmaktadır (Gutiérrez Almarza ve ark. 2015: 76). Byram ve arkadaşları (2002) bu bileşenleri şöyle açıklamaktadır (Byram ve ark. 2002: 7-9): Tutumlar, farklı kültürlere karşı merak, açıklık ve kendi kültürel patriklerinin dışarıdan nasıl algılandığını görmeyi kap-

samaktadır. Bilgi, kültürlerarası etkileşimler sırasında sosyal grup ve kimliklerin nasıl işlediği hakkında bilgi sahibi olmaktır. Beceriler, farklı kültür içindeki olayları yorumlayabilmek, etkileşim sırasında bilgi ve tutumları kullanabilmek, kültürlerarası yanlış anlamaları önlemek için gereken davranışları sergilemek; farkındalık ise bireyin kendi kültürünün ve farklı kültürlerin bakış açılarını, pratiklerini ve ürünlerini değerlendirebilmektir.

Duyarlılık ile ilgili yapılan erken dönem çalışmaları kişilerarası duyarlılık üzerinedir ve bunu diğer insanların duygusal ve davranışsal farklarını ayırt etme yeteneği olarak tanımlar (Bronfenbrenner vd. 1958'den akt. Chen 1997: 4). Bu doğrultuda kültürlerarası duyarlılık genel olarak farklı kültürlerden gelen insanların duygusal ve davranışsal farklarını ayırt etme becerisi olarak ifade edilebilir. Chen (1997) kültürlerarası duyarlılığı "bireyin, kültürlerarası iletişimde uygun ve etkin bir davranış göstermesini teşvik eden, kültürel farklılıkları anlamaya ve takdir etmeye yönelik olumlu bir duygu geliştirme becerisi" olarak tanımlamaktadır (Chen 1997: 5). Kültürlerarası duyarlılık, kültürel farklılıklara ve diğer kültürlerdeki insanların görüşlerine duyarlılığı vurgulayan bir kavramdır (Bhawuk ve Brislin 1992: 414). Hammer ve arkadaşları (2003) kültürlerarası duyarlılık kavramını, kültürel farklılıkları ayırt etme ve deneyimleme becerisi olarak tanımlamaktadır (Hammer ve ark. 2003: 422). Kültürlerarası iletişim yeterliliği üzerine yapılan çalışmalarda farkındalık ve duyarlılık kavramları öne çıkmaktadır. Diğer taraftan Chen (1997) bu üç kavramı ilişkilendirmekle birlikte aralarına çizgi çekmektedir. Kültürlerarası duyarlılık duygusal boyuta ilişkindir; kültürlerarası farkındalık ise bilişsel boyuta ilişkindir ve kültürlerarası duyarlılığın dayanak noktasını oluşturarak kültürlerarası yeterliliğe yol açar (Chen 1997: 4-5). Dolayısıyla kültürlerarası iletişim yeterliliği kazanılmasının ön koşulu duyarlılık ve farkındalık elde etmektir. Kültürlerarası duyarlılık, kültürel farklılıklar ile baş etmek için bireyin sahip olduğu psikolojik gücünün derecesini ifade etmektedir (Medina-Lopez-Portillo 2004: 180). Kültürel farklılığın öne çıktığı ortamlarda bu farklılıklar ile baş etmek, etkin ve uygun iletişim kurmak ve iletişim becerileri ortaya koyabilmek öncelikle kültürlerarası duyarlılık kazanmak ile mümkün olabilmektedir. Kültürel farklılıklar karşısında duygusal ve bilişsel boyutlarda gelişim göstermek bireyi kültürlerarası iletişim yeterliliğine, kısacası davranışsal gelişime taşıyacaktır. Bu bağlamda kültürlerarası iletişim eğitiminde duyarlılık gelişiminin sağlanması bir ön koşul ve belirleyici bir unsur olmaktadır.

Milton J. Bennett (1998) kültürlerarası iletişim yeterliliğinin bir boyutu olarak kültürlerarası duyarlılığı gelişimsel bir model üzerinde kavramlaştırmaktadır. Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli-KDGM, her bir basamakta gözlenebilen davranış ve bildirilen tutumların altta yatan dünya görüşünün göstergesi olduğu bir değişim modelidir (Hammer ve ark. 2003: 423). Bu çalışmada temel alınan Bennett'in Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli-KDGM, etnomerkezcilikten

(*ethnocentric*) etnogöreceliğe (*ethnorelativist*) doğru ilerleyen altı basamaktan oluşmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli

Etnomerkezci basamaklar			Etnogöreceli basamaklar		
Reddetme	Savunma	Azaltma	Kabul etme	Uyum sağlama	Bütünleşme

Kaynak: Bennett 1998'den akt. Zeynep Aksoy (2015). Kültürel Zekâ: Kültürlerarası İletişimde Çağdaş Bir Yaklaşım, İstanbul, Beta Yayınları, 62.

Kültürlerarası duyarlılık gelişim modelinde reddetme, savunma ve azaltma etnomerkezcilik basamaklarını oluşturmaktadır. Etnomerkezcilik, bireyin kendi kültürünü gerçekliğin merkezine yerleştirilmesi olarak ifade edilebilir (Hammer ve ark. 2003: 423). Kabul etme, uyum sağlama ve bütünleşme basamaklarından oluşan etnogörecelilik ise bireyin kendi kültürünü diğer kültürler bağlamında deneyimlemesidir (Hammer ve ark. 2003: 425). Etnomerkezcilik, diğer kültürleri bireyin kendi dünya görüşü bağlamında yargılamasıdır. Buna karşın etnogörecelilik, diğer kültürleri kendi bağlamlarında değerlendirebilmektir. Bennett bu model ile bireyin etnomerkezci dünya görüşünün kültürlerarası farkındalığa doğru değişiminin çerçevesini sunmaktadır (Galante 2014: 86). Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli'ne göre birey etnomerkezci basamaklardan etnogöreceli basamaklara doğru bir ilerleme sağlayabilir. Basamaklar arasındaki geçiş bireyin kültürel farklılıklara dair tutumunda meydana gelen değişim ile mümkün olmaktadır.

Bennett'in Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli'nde yer alan basamaklar ile ilgili açıklamalarını şöyle özetlemek mümkündür (Aksoy 2015; Bennett 1998; Hammer ve ark. 2003): Reddetme basamağında yer alan birey çoğunlukla farklı kültürlerden izoledir, kendi değer, norm ve tutumlarını salt gerçeklik olarak algılar, diğer kültürlerle ilgili bilgisi yoktur, dışlayıcı ve ayrımcıdır. Savunma basamağında bireyin farklı kültürlerle ilişkin yargısı göreceli olarak daha fazla bilgiye ve deneyime dayanır. Bu bireyler reddetme basamağındakilerden daha çok farklı kültürlerin tehdidi altında bulunmuştur ve dünya görüşleri *biz* ve *onlar* şeklindeki bir ayrıma göre düzenlenmiştir. Azaltma, bireylerin farklılıklar karşısında daha nötr bir tutum takındıkları basamaktır. Bu bireyler mevcut dünya görüşleri, inançları, ideolojileri bağlamında insanlar ve topluluklar arasındaki kültürel farklılıkları indirgeme, eritme yoluna giderler. Kültürlerin yeme-içme, giyim tarzı gibi yüzeysel farklılıklarını kabul etmekle birlikte daha derinde tüm insanların aynı olduğunu düşünürler. Azaltma, önceki basamaklara göre kültürlerarası duyarlılık açısından daha olumlu bir yaklaşım olmakla beraber hâlâ etnomerkezci bir yaklaşımdır.

Kabul etme basamağı etnogöreceliliğin ilk adımıdır. Bu basamaktaki birey kültürel farklılıkları tanıyarak, farklı kültürleri keşfetmekten zevk alır ve dolayısıyla kültürlerarası etkileşimlere daha fazla açıktır. Ancak henüz yeni iletişim davranışları kazanmaya ve göstermeye hazır değildir. Farklı kültürel ortamlarda uyum sağlama becerileri henüz tam olarak gelişmemiştir. Bu beceriler bir üst adım olan uyum sağlama basamağında söz konusu olur. Uyum sağlama basamağındaki birey kendi kültürü ve diğer kültürler hakkındaki bilgisini kullanabilir, farklı kültürlerin üyeleri ile empati kurabilir ve bu kültürler içinde uygun iletişim davranışları gösterebilir. Bu anlamda uyum sağlama basamağı kültürlerarası duyarlılık gelişiminde son derece önemli bir düzeydir. Bütünleşme basamağı ise kültürlerarası farkındalığın en üst seviyesi olarak görülmektedir. Bu basamaktaki bireyler kendi kültürel kimliklerine ilave olarak "kültürlerarası" ya da "çokkültürlü" bireyler olarak görülürler. Oldukça geniş bir kültürel bilgi birikimine sahiptirler ve tüm farklılıkları kabul ettikleri gibi tanımadıkları kültürlerde uygun ve etkin iletişim davranışları gösterme becerileri de oldukça yüksektir. Bu basamaktaki bireyleri "dünya insanı" olarak tanımlamak mümkündür.

Kültürlerarası duyarlılığın geliştirilmesi, kültürlerarası iletişim yeterliliği kazanılması için son derece önemlidir. Etnomerkezci bireylerin kültürlerarası iletişim yeterliliğinin bileşenleri olan bilgi, motivasyon ve davranış alanlarında etkinlik gösteremeyecekleri açıktır. Bireylerin bu alanlarda kendilerini geliştirmeleri etnomerkezci bakış açılarını geride bırakıp daha fazla etnogöreceli yaklaşımlar edinmeleri ile mümkün olabilir. Kendi kültürünü diğerlerinden üstün tutan, farklılıkları kabul edemeyen ve farklı kültürler hakkında yanlış ve yersiz yargılamalarda bulunan bireylerin kültürlerarası iletişim yeterliliğine sahip olduklarını ileri sürmek mümkün değildir. Dolayısıyla kültürlerarası duyarlılık gelişim modelinin kültürlerarası eğitimin önemli bir ayağı olduğu düşünülmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Kültürlerarası iletişim dersi kapsamında gerçekleştirilen bu çalışmada, öğrencilerin Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modelinde kendilerini nasıl konumlandıklarını ve ileriki basamaklara ilişkin bakış açılarını anlamak amacıyla oluşturulan araştırma soruları şu şekildedir:

- 1) Öğrenciler kendilerini Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modelinin hangi basamağında görmektedir ve bunu nasıl gerekçelendirmektedir?
- 2) Öğrencilerin mevcut durumlarına ilişkin gerekçelendirmeleri alan yazındaki tanımlamalar ile uyumlu mudur?
- 3) Öğrencilerin bir üst basamağa geçiş ile ilgili düşünceleri nelerdir?

4) Kültürlerarası iletişim eğitimi duyarlılığın artırılmasına katkı sağlayacak biçimde nasıl geliştirilebilir?

Kültürlerarası eğitim programları bağlamında gerçekleştirilen kültürlerarası duyarlılık araştırmalarında ağırlıklı olarak niceliksel yöntemlerin kullanıldığı araştırmalara (Bhawuk ve Brislin 1992; Jain 2013; Levine ve Garland 2015; Tamam ve Abdullah 2012) rastlanmaktadır. Bu tür çalışmalarda kullanılmak üzere geliştirilen ölçekler mevcuttur. Bunların başında Chen ve Starosta'nın (2000) Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği (Intercultural Sensitivity Scale-ISI); Hammer ve ark.'nın (2003), Kültürlerarası Gelişim Envanteri (Intercultural Development Inventory-IDI) yer almaktadır. Diğer taraftan niteliksel (Pinho 2015) ve karma yöntemler (Medina-Lopez-Portillo 2004; Rengi ve Polat 2014) ile gerçekleştirilen çalışmaların da öne çıktığı görülmektedir.

Niteliksel yöntemin benimsendiği bu çalışmanın herhangi bir genelleme yapma amacı yoktur. Belirli bir yer ve zaman içinde belirli bir örneklem grubunda ne olduğunu keşfetmeye çalışan bir örnek olay incelemesidir. Çalışma kapsamında öğrencilere, üç adet açık uçlu soru yöneltilmiş ve kendilerinden bir öz değerlendirme metni yazmaları istenmiştir. Öğrencilere yöneltilen sorular şunlardır:

- 1) Kendinizi Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modelinin hangi basamağında görmektesiniz?
- 2) Neden o basamakta olduğunuzu düşünüyorsunuz?
- 3) Bulduğunuz basamaktan bir üst basamağa geçmek ister misiniz, bunun için neler yapabilirsiniz?

Uygulama sonunda öğrencilerden yazdıkları metinler toplanmış ve tematik analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Öz değerlendirme metinleri Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modelinde sunulan basamaklara göre sınıflandırılmış, daha sonra bu sınıflandırmalar araştırma sorularına uygun biçimde analiz edilmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları, İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde 2013-2014 ve 2014-2015 eğitim dönemlerinde kültürlerarası iletişim dersini seçmeli olarak alan öğrencilerdir. Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli etkinliğinin gerçekleştirildiği derse katılarak öz değerlendirme metni veren toplam 42 öğrenci bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Örneklem grubunda 17 kadın 22 erkek öğrenci bulunmaktadır (3 öğrenci raporunu isimsiz olarak teslim etmiştir).

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Katılımcılardan alınan öz değerlendirme metinleri incelendiğinde elde edilen bulgular araştırma soruları ışığında değerlendirilmiştir.(2)

4.1. Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modelinde Öğrencilerin Mevcut Duruma İlişkin Öz Algısı

Araştırmanın ilk sorusu öğrencilerin kendilerini kültürlerarası duyarlılık gelişim modelinin hangi basamağında algıladıkları ve bu algıyı nasıl gerekçelendirdikleridir. Öğrencilerin mevcut durumlarını yansıtan yanıtların dağılımını gösteren tablo aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 2. Kültürlerarası Duyarlılık Basamaklarında Öz Algı

KAD Basamağı	Frekans	Oran %
Reddetme	0	0
Savunma	0	0
Azaltma	2	4.76
Savunma-Azaltma	3	7.14
Kabul etme	24	57.14
Uyum sağlama	5	11.90
Kabul etme-Uyum sağlama	4	9.52
Bütünleşme	4	9.52
Toplam	42	100

Katılımcıların yarısından fazlası (n=24, % 57,14) kendisini kültürlerarası duyarlılık gelişim modelinin 'kabul etme' basamağında görmektedir. Katılımcıların % 11,90'ı kendisini uyum sağlama, % 9,52'si bütünleşme, % 4,76'sı ise azaltma basamağında gördüğünü belirtmektedir. Bunların dışında, öğrencilerin % 7,14'ü savunma ile azaltma arasında olduğunu, % 9,52'si ise kabul etme ile uyum sağlama arasında olduğunu düşünmektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin çoğu kabul etme basamağında olduğunu ifade etmektedir. Kabul etme basamağı kültürlerarası duyarlılık gelişim modelindeki etnogöreceli basamakların ilkidir. Bir diğer ifadeyle bireylerin kültürel göreceliliğin henüz başında oldukları ilk aşamadır. Bu basamaktaki bireyler hoşlarına gitmese bile kültürel farklılıkları tanımakta ve anlamakta (Bennett 1998: 19), ancak uyumlu davranış değişikliğini tam olarak gösteremeyebilmektedir. Kabul etme basamağındaki bireyler farklı kültürleri keşfetmekten hoşlanmakta, kültürel çeşitliliği etnomerkezci basamaklara kıyasla olumlu karşılamakta; öte yandan farklı kültürler içinde etkin ve uygun sözlü-sözsüz iletişim becerileri sergileme konusunda çekimser kalmaktadır.

Kabul etme basamağında olduğunu belirten bir katılımcı düşüncelerini şu şekilde yansıtmaktadır:

E: "Kabul etme basamağında olduğumu düşünüyorum çünkü hoşuma gitmeseler bile farklı kültürel düşünüş ve davranış biçimlerinin varlığını kabul ediyorum. Kültürel farklılıkları tanımaktan ve keşfetmekten zevk alabilirim. Ayrıca kabul etme etnogöreceli basamakların birincisi. Ben etnomerkezci düşüncelerin karşısındayım ve etnogöreceli olduğuma inanıyorum."

Burada katılımcı neden kendisini kabul etme basamağında gördüğünü gerekçelendirirken özellikle etnomerkezci olmaktan kaçındığını ve etnomerkezci bakış açılarını olumsuz bulduğunu ifade etmektedir. Kültürlerarası duyarlılığının farklı kültürleri keşfetmek ile sınırlı olduğunu, davranış değişikliği yaratamayacağını düşünen bir başka katılımcı ise şunları belirtmektedir:

N: "Bence kabul etme basamağındayım. Çünkü farklı kültürleri keşfetmeyi seviyorum ve farklı kültürden biriyle tanıştığımda onlar hakkında öğrenmek hoşuma gidiyor. Seyahat etmeyi ve diğer ülkeleri görmeyi çok seviyorum. Fakat farklı bir kültürün davranışlarını benimseyemem. O davranışları beğenmeyebilirim veya aynı davranış biçimini gösteremeyebilirim."

Kabul etme basamağında olduğunu düşünen başka bir öğrenci ise kendisini daha önceki hali ile kıyaslamakta, kültürlerarası deneyimleri neticesinde ilerleme kaydettiğini ifade etmektedir:

İ: "Kabul etme basamağında olduğuma inanıyorum. ...Dünyanın çeşitli yerlerinden ve farklı kültürlerinden arkadaşlarım var. Daha önce azaltma basamağındaydım. Ama yurtdışına yaptığım seyahatler sayesinde diğer kültürleri anlama konusunda geliştirdim."

Veriler içinde ikinci yoğunluğun uyum sağlama basamağında olduğu görülmektedir. Etnogöreceli basamakların ikincisi olan uyum sağlama basamağını kabul etme basamağından ayıran en temel unsur uygun ve etkin davranış sergileme becerileridir (Hammer ve ark. 2003: 425). Çalışmaya katılan öğrencilerin yaklaşık %12'si uyum sağlama basamağında olduğunu düşünmektedir. Bu katılımcılardan bazıları öz algılarını şu şekilde ifade etmektedir:

Ü: "Uyum sağlama basamağında olduğumu düşünüyorum. ...Farklı bir ülkede ve farklı bir kültürde yaşamam gerekirse davranışlarımı uydurabilirim, bunu yapabilirim. ...Bence dünyada tek bir doğru ve tek bir yanlış yok. Her türlü kültürel farklılığa açık olmak istiyorum".

S.s: "Uyum sürecinde olduğumu düşünüyorum. Kültürel farklılıkların farkındayım ve bunu kültürlerarası çevrelerde kullanabilirim. Pek çok uluslar arası yaz

okulunda bulundum. Oralarda farklı ülkelerden ve kültürlerden insanlarla tanıştım. Tüm dünyadan yeni insanlarla karşılaşmak stereotiplerin üstesinden gelmeye yardımcı oldu. Mesela Araplarla ilgili kafamda stereotipler vardı. Ama Arap oda arkadaşlarım olunca ...stereotiplerin anlamsız olduğunu gördüm”.

Bu örneklerde katılımcıların açıklamalarının kabul etme basamağı ile örtüştüğü düşünülebilir. Ancak “davranışlarımı uydurabilirim” ve “kültürlerarası çevrelerde kullanabilirim” sözleri uyum sağlama basamağı ile tutarlı ifadelerdir. Katılımcıların kabul etmenin ötesinde deneyim ile kazanılabilecek becerileri vurgulamaları önemli bulunmaktadır.

4.2. Öğrencilerin Basamak Gerekçelemeleri İle Alan Yazın Arasındaki Tutarlılık

Araştırmanın ikinci sorusu öğrencilerin kültürlerarası duyarlılık basamaklarındaki öz algılarını gerekçelemeleri ile ilgili basamağın alan yazındaki tanımı ile uyumlu olup olmadığıdır. Yapılan incelemede katılımcıların büyük çoğunluğunun buldukları basamağı alan yazına uygun, doğru biçimde ifade ettikleri gözlenmiştir. Katılımcılardan yedisinin (%16,66) algıladıkları basamak hakkında herhangi bir gerekçeleme yapamadıkları; dördünün ise (%9,52) alan yazın ile karşılaştırıldığında yanlış bir basamağı açıkladıkları anlaşılmaktadır. Bu açıklamalar aşağıda sunulduğu gibidir.

I: “Ben kabul etme ve bütünleşme basamağındayım. Farklı kültürleri ve farklı düşünüş ve davranış biçimlerini kabul ediyorum...Her zaman diğer insanların farklı fikirlerine, inançlarına saygı duyuyorum”.

Burada katılımcının kendisini doğru basamakta konumlandırımadığı fark edilmektedir. Bütünleşme basamağı kültürlerarası duyarlılık gelişim modelinin en üst seviyesini oluşturmakta ve kabul etme basamağı ile arasında uyum sağlama basamağı yer almaktadır. Dolayısıyla bireyin birbirinden uzakta iki basamakta yer alması alan yazın ile tutarlı değildir. Model, bireyin basamakları atlamadan yükselmesini ön görmektedir (Bennett 1998).

H: “Uyum sağlama basamağında olduğumu düşünüyorum. Dünyada bir çok kültür, gelenek olduğunu biliyorum...Bence insan diğer kültürlere saygı duymalıdır. Ben de saygı duyuyorum. Onlara uyum sağlayabilirim ama hepsine değil. Çünkü her şeyi kabul edersek kendi kültürel değerlerimizden kaybedebileceğimizi düşünüyorum.”

Katılımcının aslında kabul etme basamağını yansıttığı ve onu tarif ettiği görülmektedir. Çünkü uyum sağlama basamağında olduğunu belirtmekle birlikte, uyum konusunda ön koşullarının ve çekincelerinin olduğu anlaşılmaktadır.

B: "Uyum sağlama basamağında olduğumu düşünüyorum, çünkü her kültür hakkında bilgim yok ama kendi prensibim her şeye, hayvanlara, kültürlere, insanlara saygı duymaktır. Bir sonraki basamağa geçmek için şu andakinden daha fazla şey bilmem gerekiyor."

Bu katılımcının da uyum sağlamaktan ziyade kabul etme basamağını anlattığı görülmektedir. Kabul etme basamağı, bireyin farklı kültürlerin varlığını anladığı, onlara saygı duyduğu, öte yandan belirli bir mesafeden yaklaştığı duyarlılık düzeyini ifade etmektedir. Kabul etme basamağında birey diğer kültürler içinde etkileşim kurarken gereken uygun ve etkin davranışları sergileme konusunda çekimserdir. Bu anlamda katılımcının kendisini algıladığı duyarlılık basamağı ile gerekçelendirmesi arasında farklılık göze çarpmaktadır.

V: "Kendimi uyum sağlama basamağında değerlendirebilirim... Diğer kültürleri kötü bir biçimde eleştirmeden değerlendirebilirim ve eskiye göre onlara daha kolay uyum sağlayabilirim. Önceleri farklı kültürler beni şaşırtabilirken, şimdi davranışların temelini ya da kaynağını anlayabilir ya da anlamaya çalışabilirim. Ayrıca farklı kültürel bağlamları dikkate alabileceğime ve belli bir düzeyde saygılı olabileceğime inanıyorum."

Bu katılımcının ifadeleri de bir önceki örnekte olduğu gibi benzer yanlışlıklar içermektedir. Katılımcının uyum sağlamayı saygı kavramıyla sınırlandırması nedeniyle öz değerlendirmesinin alan yazın ile tutarlılık göstermediği düşünülmektedir. Katılımcının anlayış ve saygı vurgusundan dolayı daha çok kabul etme basamağını tarif ettiği görülmektedir.

Başka bir katılımcı öz değerlendirmesini şu cümlelerle aktarmaktadır:

S: "Benim basamağım kabul etme çünkü yeni kültürel çevreler ilgimi çekiyor. Yeni bir kültür içinde mutlu hissediyorum...Fakat Batı kültürünü kabul ettiğimi ancak Doğu kültürünü kabul etmediğimi düşünmekteyim çünkü Doğu kültürü zor ve kuralcı."

Bu katılımcının bir taraftan etnogöreceli bir yaklaşımı benimsediğini, diğer taraftan kültürler arasında doğu ve batı şeklinde etnomerkezci sayılabilecek bir ayırım yaptığı anlaşılmaktadır. Burada bireyin farklı bir kültür hakkında indirgemeci bir yargulamada bulunduğu görülmektedir. Katılımcı kültürlerarası duyarlılık gelişim basamakları arasında kabul etme basamağında olduğunu ifade etmekle birlikte, bunu gerekçelendirmede sorun yaşamaktadır. İlgili basamak ve gerekçelendirme arasındaki tutarsızlık öz algının yanlış konumlandığına işaret etmektedir.

4.3. Öğrencilerin Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modelinde Bir Üst Basamağa Geçiş İle İlgili Yaklaşımları

Araştırmanın üçüncü sorusu, öğrencilerin kültürlerarası duyarlılık gelişim modelinde buldukları basamaktan bir üst basamağa geçiş ile ilgili duygu ve düşüncelerinin ne yönde olduğudur. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu (%54,76, n=23) bu soruyu yanıtızsız bırakmış, bir üst basamağa geçmekle ilgili herhangi bir düşünce ortaya koymamıştır. Katılımcıların % 45,23'ü (n=19) öz değerlendirme metninde soru ile ilgili görüş belirtmiştir. Görüş belirtmeyen öğrenciler dışında tutulduğunda yanıtların dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 3. Kültürlerarası Duyarlılık Basamaklarında Üst Basamak Algısı

Üst basamağa geçiş	Frekans	Oran %
Olumlu	7	36.84
Olumsuz	8	42.10
Çekimser	4	21.05
Toplam	19	100

Katılımcıların 8'i üst basamağa geçme konusunda olumsuz (%42,10), 7'si olumlu (%36,84), 4'ü ise (%21,05) çekimser durumdadır. Bu katılımcıların kendilerini algıladıkları basamak dağılımları ise aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 4. Üst Basamak Algısı Ve Mevcut Basamak Algısı

Üst basamağa geçiş	Algılanan mevcut basamak	Frekans	Oran %
Olumlu	Savunma-azaltma	1	5.26
	Azaltma	1	5.26
	Kabul etme	3	15.78
	Kabul etme-uyum sağlama	1	5.26
Olumsuz	Uyum sağlama	1	5.26
	Kabul etme	6	31.57
	Kabul etme-uyum sağlama	1	5.26
Çekimser	Uyum sağlama	1	5.26
	Kabul etme	3	15.78
Toplam	Uyum sağlama	1	5.26
		19	100

Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Model'inde bir üst basamağa geçiş ile ilgili olumlu yaklaşım ortaya koyan katılımcıların çoğunun kendilerini algıladıkları basamak kabul etme basamağıdır. Bu katılımcılar görüşlerini şu şekilde yansıtmaktadır:

E.c: "Uyum sağlama basamağında olmak isterim çünkü bu basamaktaki kişiler kendi kültürleri ve diğer kültürler ile ilgili bilgilerini farklı bir kültürel çerçeveye uyarlayabilirler. Uyum sağlama basamağındaki kişilerin ikinci özelliği ise davranışlarını yeniden düzenleyebilmeleridir."

S.c: "Farklı kültürlerle karşılaşmayı seviyorum. Kültürün insanları şekillendirdiğini kabul ediyorum. ... Ama deneyimim yok. Deneyimim olsa, sanırım, uyum sağlayabilirim."

Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Model'inde üst basamağa geçme isteği ile ilgili olarak göze çarpan bir diğer bulgu ise yanıt veren öğrencilerin % 21'inin istekli ancak çekimser kalmış olmasıdır. Bu öğrencilerin kültürlerarası duyarlılık konusunda gelişmek istedikleri ancak kararsız oldukları anlaşılmaktadır. Örnek olarak verilebilecek görüşler şu şekildedir:

G: "Bir üst adım olarak uyum sağlama basamağına geçmem için daha fazla zamana ihtiyacım var. Çünkü kabul etme basamağına yeni geldim. Ayrıca daha fazla motivasyona ihtiyacım var."

G.b: "Bazı kültürlere, özellikle Batı kültürlerine uyum sağlayabilirim, fakat bütün kültürel aktivitelere, rutinelere uyum sağlayabileceğimi sanmıyorum. Mesela Çin ya da Hint kültürüne uyum gösteremem. Onların yemeklerini yiyemem."

Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Model'inde ilerlemek ile ilgili soruya yanıt verenlerin çoğu (n=8, %42,10) olumsuz bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Örnek olarak şu ifadelere yer verilebilir:

İ: "Uyum sağlamaya geçebilmek için değerlerimle ilgili daha fazla ödün vermem gerekir. O nedenle bu basamağa geçmek gerçekten zor."

E.m: "Daha çok kabul etme basamağındayım. İki yıl Bakü'de kaldım ve üniversiteye giderken istediğimi giyemedim bile. ... O nedenle bu halimle (kabul etme) iyiyim. Kabul etme basamağını tercih ediyorum."

N: "Kabul etme basamağında olduğumu düşünüyorum. ...Seyahat etmeyi ve diğer ülkeleri görmeyi çok seviyorum. Ancak farklı bir kültürün davranışlarını benimseyemem".

Burada katılımcıların kendi kültürlerinden ve değerlerinden uzaklaşmak gibi korkular taşıdıkları, davranış tarzlarını değiştirmek istemedikleri anlaşılmaktadır. Soruyu yanıtlayan öğrencilerin önemli bir kısmı benzer endişeler ile üst basamağa geçme konusunda koşullu ya da çekinceli tutum ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kültürlerarası iletişim eğitiminin hedefi bireylerin kültürel farkındalıklarını yükseltmek, farklı kültürler hakkında bilgi edinmelerini sağlamak ve iletişim becerilerini geliştirmektir. Kültürlerarası duyarlılık bu eğitimlerin önemli bir parçasıdır. Duyarlılık eğitimlerinin amacı bireyin kendisinden farklı, tanıdık olmadığı davranış ve değer sistemlerinin de var olduğunu kabul etmesini ve tutumlarında esneklik yaratmasını sağlamaktır (Tung 1981: 71). Kültürlerarası iletişim yeterliliğinin duygusal boyutunu oluşturan duyarlılık (Chen 1997), bireylerin kültürel farklılıklara uyum sağlama konusunda pozitif bir yaklaşım göstermelerine işaret etmektedir. Üniversite öğrencilerini global dünyanın koşullarına hazırlamaya çalışan kültürlerarası iletişim dersleri, kültürlerarası duyarlılığın geliştirilebilmesi açısından son derece önemlidir.

İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde yürütülen kültürlerarası iletişim dersi kapsamında gerçekleştirilen bu çalışmada öğrencilerin kültürlerarası duyarlılık konusundaki öz algıları sorgulanmıştır. Bu sorgulamanın amacı derse katılan öğrencilerin kendilerini Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli üzerinde hangi düzeyde gördüklerini, bunun nedenlerini ve ilerleme sağlama yönündeki tutumlarını anlamaya çalışmaktır. Katılımcılardan toplanan öz değerlendirme metinlerinin analizi sonucunda öğrencilerin, kendilerini çoğunlukla kültürlerarası duyarlılığın kabul etme basamağında algıladıkları anlaşılmaktadır. Bu algılamanın bir etkeni, ders kapsamında kültürel farklılıklar ve kültürlerarası iletişim konularında bilgi düzeylerinin gelişmesi olabilir. Ancak kültürel bilgi ile kültürlerarası duyarlılığın basamakları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı bu çalışmanın amaç ve kapsamı dışındadır. Böylesine bir ilişki niceliksel yöntemlerle yürütülecek araştırmalarda ortaya konulabilir.

Katılımcıların kendilerini çoğunlukla kültürlerarası duyarlılığın kabul etme basamağında yansıtma konusundaki çekimserlik; ikincisi ise deneyim eksikliğidir. Araştırma bulgularında sunulan örneklerde olduğu gibi öğrencilerin önemli bir kısmı farklı kültürel çevrelerde etkin ve uygun iletişim davranışlarını göstermeye istekli değildir. Ayrıca yine katılımcıların ifadelerinde görüldüğü üzere pek çok öğrenci deneyim eksikliğine vurgu yapmaktadır.

Çalışma sırasında yöneltilen "kültürlerarası duyarlılık gelişim modelinde bulunduğunuz basamaktan bir üst basamağa geçmek ister misiniz, bunun için neler yapabilirsiniz?" sorusu katılımcıların yansısından fazlası tarafından yanıtız bırakılmıştır. Bunun; sorunun anlaşılmasında, soru üzerine fikir yürütülememesi veya olumsuz bir düşünceyi yazmaktan kaçınılması gibi çeşitli nedenleri olabilir. Dolayısıyla yanıt vermeyenler tartışma dışında bırakılmaktadır. Diğer taraftan soruya yanıt veren katılımcıların değerlendirmeleri çoğunlukla olumsuz yöndedir. Büyük kısmı kabul etme basamağında olan bu katılımcılar uyum sağlama

basamağına geçmek istemediğini belirtmektedir. Bennett (1998: 19), kabul etme düzeyindeki bireylerin kimi zaman kültürel normlar çatışmasından kaynaklı ikilemler yaşayabildiğini ve hareket etmek için etnogöreceli ilkeler geliştiremeyeceklerini ifade etmektedir. Çalışmada olumsuz yaklaşımın başlıca nedeni kendinden ya da kültüründen ödün vermeyi istememek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendinden farklı kültürel değerlere, normlara ve davranış biçimlerine saygı duymakla birlikte, onları da kapsayacak yeni davranış repertuarı geliştirmek bu kişiler açısından mümkün görünmemektedir.

Kültürlerarası iletişim eğitiminin önemli unsurlarından birisi bireylerin farklı kültürler ile etkileşim kurmak ve onlara uyum sağlamak konusunda istek ve motivasyonlarını yükseltmektir. Chen (1997) kültürlerarası duyarlılığa sahip bireylerin, kültürler içindeki farklılıkları anlamak, takdir etmek ve kabul etmek için kendilerini motive edebildiklerini ve bu şekilde kültürlerarası etkileşimlerden olumlu çıktılar üretebildiklerini belirtmektedir (Chen 1997: 5). Bu açıdan öğrencilerin kültürlerarası duyarlılık basamaklarında ilerlemek ile ilgili duygu ve düşünceleri, kültürel farklılıklara ilişkin geleceğe dönük yaklaşım tarzları hakkında fikir vermektedir. Duyarlılık gelişimi modeli temel alındığında etnogöreceli basamaklarda ilerleme sağlamak, öğrencilerin kültürel farklılıklar hakkında edindikleri bilgiyi davranışsal düzeyde kullanabilmelerine yardımcı olacaktır.

Çalışmada elde edilen bulgular dikkate alındığında kültürlerarası iletişim dersinin, öğrencilerin kültürlerarası duyarlılığın etnogöreceli basamaklarında ilerleme konusunda çekimser kaldığını göstermektedir. Bu nedenle ders kapsamının, öğrencilerin kültürel davranış repertuarını zenginleştirmek konusunda motive olmalarına hizmet edecek biçimde düzenlenmesi önerilmektedir. Kültürlerarası iletişim dersi, öğrencileri kültürlerarası duyarlılığın uyum basamağına yükselmeleri yönünde motive edecek biçimde geliştirilmelidir. Bunun için kültürlerarası eğitim alanında farkındalık geliştirmek amacıyla kullanılan tekniklerden faydalanılması mümkündür.

Alan yazın incelendiğinde Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Direktörlüğü'nün Kültürlerarası Öğrenme Eğitim Kılavuzu'nun (2000), içerdiği teknikler bakımından önemli bir kaynak niteliği taşıdığı görülmektedir. Kültürlerarası iletişim dersinin amaçları ve hedef grubun özellikleri dikkate alınarak canlandırıcı oyunlar, münazara, benzeşim (simülasyon) oyunları, rol oyunları gibi yaratıcı teknikler kültürlerarası duyarlılığın artırılması için uygulanabilir. Bu tür sınıf içi etkinliklerde öğretmenin rolü "grubun kendi konularını en tatmin edici ve en etkin yolla tartışmalarına yardımcı olacak bir süreç yaratmaktır" (Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Direktörlüğü Kültürlerarası Öğrenme Eğitim Kılavuzu, 2000: 38). Öğitmen, katılımcıların çeşitli olay ve olguları sorgulamalarına, test etmelerine, tartışmalarına yardımcı olacak rehber konumunda olmalıdır. Eğitim-

cilerin, uygulayıcılara sunulan kaynaklardan faydalanarak farklı teknikleri uygulamalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kültürlerarası duyarlılığın artırılması öğrencilerin diğer kültürlerden gelen bireylerle etkileşim kurmaları ile mümkün olabilecektir. Nitekim çalışmada katılımcıların pek çoğu deneyim eksikliğine vurgu yapmaktadır. Buradan hareketle dersin, öğrencilerin kültürlerarası iletişim kurma olanağına sahip olabilecekleri uygulamalar ile zenginleştirilmesi önerilmektedir. Örneğin Erasmus öğrenim hareketliliği gibi uluslararası değişim programları ile farklı ülkelerden gelen öğrencilerin dâhil edildiği proje veya etkinliklerin geliştirilmesi öğrencilere kültürlerarası iletişim ortamı yaratabilecektir.

Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli üzerinde yapılan bu çalışmada bireysel alıştırma tekniği kullanılmıştır. Bireysel alışırmalar pek çok biçimde geliştirilebilir. Bunlardan birisi "önceden beden dili, algılama, stereotip, kültür kuramı ile ilgili bilgi oturumlarına katılmış" bireylerin, kendilerini ve belli bir konudaki davranış ve tepkilerini gözlemlemeye davet edildiği ayna tekniğidir (Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Direktörlüğü Kültürlerarası Öğrenme Eğitim Kılavuzu 2000: 47). Bu yolla katılımcılara belirli bir ana çerçevede sorular yönelterek, önceden edindikleri kültürlerarası bilgiyi kendilerinde gözleme ve yorumlama olanağı sunulmaktadır. Kültürlerarası duyarlılığın değerlendirilmesi ve tartışılması açısından kültürlerarası iletişim derslerinde uygulanması önerilmektedir. Kültürlerarası iletişim eğitiminin, genel kültürel bilginin anlatım yoluyla aktarıldığı içeriğinin yanında kültürlerarası duyarlılığın yükseltilmesine hizmet edecek yöntem, teknik ve uygulamalar ile zenginleştirilmesi, üniversite öğrencilerinin farklı kültürel çevrelerde etkin ve uygun iletişim becerileri göstermelerine katkı sağlayacaktır.

SONNOTLAR

- (1) Üniversitelerin resmi web sitelerinde yayınlanan 2015-2016 öğretim yılı ders programları dikkate alınmıştır.
- (2) Eğitim dilinin İngilizce olması dolayısıyla öğrencilerin yazdıkları metinler İngilizce'dir. Burada, bazı ifade bozuklukları anlamını kaybetmeyecek biçimde düzeltilerek Türkçe'ye çevrilmiştir.

KAYNAKÇA

Aksoy Z (2015) Kültürel Zekâ: Kültürlerarası İletişimde Çağdaş Bir Yaklaşım, İstanbul, Beta Yayınları.

Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Direktörlüğü, Kültürlerarası Öğrenme Eğitim Kılavuzu (2000) (Ed) Silvio Martinelli, Mark Taylor, Çev. Alper Akyüz, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul,

http://ua.gov.tr/docs/gen%C3%A7lik-program%C4%B1/kulturlerarasi_ogrenme.pdf?sfvrsn=0, erişim tarihi: 06.11.2015.

Bennett M J (1998) *Intercultural Communication: A Current Perspective*, Ed. Milton J. Bennett, *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings*, Maine, Intercultural Press, 1-34, <http://www.mairstudents.info/prelim.pdf>, erişim tarihi: 07.05.2010.

Berbyuk L N (2008) *Intercultural Communication in Health Care: non-Swedish physicians in Sweden*, Doktora Tezi, University of Gothenburg . <http://gup.ub.gu.se/publication/94674-interculturalcommunication-in-health-care-non-swedishphysicians-in-sweden>, erişim tarihi: 06.12.2010

Bhawuk D P S and Brislin R (1992) The Measurement of Intercultural Sensitivity Using the Concepts of Individualism and Collectivism, *International Journal of Intercultural Relations*, 16(4), 413-436.

Brislin R W and Yoshida T (1994) *Intercultural Communication Training : An Introduction*, eBook Academic Collection (EBSCOhost), erişim tarihi: 21.11.2015.

Byram M, Gribkova B and Starkey H (2002) *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching, A Practical Introduction for Teachers*, Strasbourg: Council of Europe, <http://lrc.cornell.edu/rs/roms/507sp/ExtraReadings/Section0/Section0/uploads/File1235272745204/InterculturalDimensionByram.pdf>, erişim tarihi: 12.10.2015

Chen G M (1990) *Intercultural Communication Competence: Some Perspectives of Research*, *Howard Journal of Communications*, 2(3), 243-261. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED321578.pdf>, erişim tarihi: 08.01.2015

Chen G M (1997) *A Review of the Concept of Intercultural Sensitivity*, Paper Presented at the Biennial Convention of Pacific and Asian Communication Association, January 1997, Honolulu, Hawaii, <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED408634.pdf>, erişim tarihi: 17.11.2015

Chen G M and Starosta W J (2000) The Development and Validation of the Intercultural Sensitivity Scale, *Human Communication*, 3, 1-15, http://digitalcommons.uri.edu/com_facpubs, erişim tarihi: 20.11.2015

Galante A (2015) *Developing EAL Learners' Intercultural Sensitivity Through a Digital Literacy Project*, *TESL Canada Journal*, 32(1), 53. <http://teslcanadajournal.ca/index.php/tesl/article/view/1199/1019>, erişim tarihi: 12.08.2015

Gutiérrez A G, Durán M R and Beltrán L F (2015) *Identifying Students' Intercultural Communicative Competence at the Beginning of Their Placement: Towards the Enhancement of Study Abroad Programmes*, *Intercultural Education*, 26(1), 73-85.

Hall E T (1959) *The Silent Language*, Doubleday, New York.

Hall E T and Hall M R (1987) *Hidden Differences, Doing Business with the Japanese*, Doubleday, New York.

Hammer M R, Bennett M J and Wiseman R (2003) Measuring Intercultural Sensitivity: The Intercultural Development Inventory, *International Journal of Intercultural Relations*, 27(4), 421-443, http://www.ht.lu.se/media/utbildning/dokument/kurser/ENBC11/20112/Hammer_article_Task_1.pdf, erişim tarihi: 07.05.2013

Hofstede G (1980) *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*, California, Sage Publications.

Kartarı A (2014) *Kültür, Farklılık ve İletişim*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Jain S (2013) Experiential Training for Enhancing Intercultural Sensitivity, *Journal of Cultural Diversity*, 20(1), 15.

Levine K J and Garland M E (2015) Summer Study-Abroad Program as Experiential Learning: Examining Similarities and Differences in International Communication. *Journal of International Students* 2015, 5(2), 175-187.

Medina-Lopez-Portillo A (2004) Intercultural Learning Assessment: The Link between Program Duration and the Development of Intercultural Sensitivity. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, 10, 179-199.

Pinho A S (2015) Intercomprehension: A Portal to Teachers' Intercultural Sensitivity, *The Language Learning Journal*, 43(2), 148-164.

Rengi Ö ve Polat S (2014). Sınıf Öğretmenlerinin Kültürel Farklılık Algıları ve Kültürlerarası Duyarlılıkları. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 6(3), 135-156.

Rogers E M and Steinfatt T M (1999) *Intercultural Communication*, Waveland Press, Incorporated.

Spitzberg B H (2000) A Model of Intercultural Communication Competence, *Intercultural Communication: A Reader*, 9, 375-387. http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/a__model_of_intercultural_communication_competence.pdf, erişim tarihi: 07.05.2010.

Tamam E and Abdullah A N (2012) Influence of Ethnic-Related Diversity Experiences on Intercultural Sensitivity of Students at a Public University in Malaysia, *Asia Pacific Education Review*, 13(3), 519-528.

Tung R L (1993) "Managing Cross-National and Intra-National Diversity", *Human Resource Management*, 32 (4), 461-477, <http://www.fao.org/forestry/13678-043bec5df3a19533a4998ffa1bef4ed0f.pdf>, erişim tarihi: 15.01.2013.

Wiseman R L (2002) *Intercultural Communication Competence*, (Ed) William B. Gudykunst and Bella Mody, *Handbook of International and Intercultural Communication (Second Edition)*, California, Sage Publications, 207-224.